

De tre följande artiklarna behandlar det, sedan drygt tre månader, ständigt aktuella ämne som det ryska angreppet på Ukraina utgör. Det är angeläget att fortlöpande analysera detta krig, inte minst i syfte att dra lärdomar som avser våra egna försvarsförberedelser.

Ett varmt tack till författarna, Robert Dalsjö, Per Edling, Andreas Johnson och Susanne Oxenstierna.

Redaktören

En brutal ruptur i den europeiska väven

av Robert Dalsjö

Résumé

Russia's brutal war to crush the Ukrainian nation and resurrect a Russian empire amounts to a geopolitical earthquake that is transforming the strategic landscape. Although the war is still raging and we cannot know how it ends, it is still possible to draw some tentative conclusions about its consequences. First, this war is a historic turning point as it signals the definitive end of the optimistic post-cold war period and the beginning of a new chapter in European history, which may turn out darker and more dangerous. This war will shape the new period just as the Korean War and the Berlin blockade shaped the Cold War. Secondly, Russia's attack has caused the West to find its own self again, with unity, strength and a sense of purpose. Germany is shaking off its pacifism and its *Ostpolitik*, while the US again leads the alliance with diplomatic acumen. Third, almost regardless of how the war ends, we will be heading into a new Cold War as either a victorious or a defeated but sulking Russia will have to be contained and Europe protected. Fourth, regardless of the outcome, Russia will end up much weaker than before because of a loss of stature, human and material losses, and withering sanctions. Fifth, Putin's war has put China in an uncomfortable spot where it might have to choose between siding with, or distancing itself from, its only major ally.

RYSSLANDS KRIG FÖR att krossa Ukraina som nation och för att återskapa ett ryskt imperium är en geopolitisk jordbävning som drastiskt förändrar det strategiska landskapet i Europa. Ett kapitel i vår historia har just avslutats och ett nytt och okänt kapitel har tagit sin början. Precis som Berlinblockaden och Koreakriget satte mönstret för det kalla krigets första decennier kommer detta krig troligen att forma den nya tidsepoken.

Kriget, krigets logik och dess följdverkningar kommer därmed att utlösa en rad

genomgripande storpolitiska och strategiska förändringar, varav svenskt och finländskt Natomedlemskap troligen hör till de mindre. En del ompositioneringar har redan börjat, en del har sedan länge varit nödvändiga, och en del kan knappast nu ens skönjas utan beror på det fortsatta förloppet. Det kommer dock inte att finnas någon väg tillbaka till den värld och föreställningsvärld vi nu lämnat.

Även om vi i skrivande stund inte kan veta hur kriget kommer att sluta, eller de vidare implikationerna av just den utgång som fak-

tiskt blir följden, så kan ändå redan nu några tentativa konsekvenser skönjas. För det första är kriget redan historiskt i så måtto att det markerar det definitiva slutet på den optimistiska historiska epok som började med Berlinmurens fall, samtidigt som det utgör början på en ny historisk epok som kan bli både mörk och farlig. Därtill kommer att risken för en eskalation till ett krig mellan Ryssland och USA troligen nu är större än den varit sedan Kubakrisen 1962. För det andra har kriget utlöst en återfödelse av den förenade västvärlden som handlingskraftig geopolitisk aktör. För det tredje pekar mycket på att den tidsperiod som nu börjar kommer att bli ett nytt kallt krig, åtminstone i Europa, där en skarp och befäst gräns kommer att dras mot Ryssland, såväl geografiskt som militärt, ekonomiskt, och politiskt. För det fjärde kommer Ryssland vid slutet av detta krig – nästan oavsett hur det slutar – att framstå som en storpolitisk förlorare eftersom det kommer att vara avskytt i den civiliserade världen och isolerat, samtidigt som dess militärmakt har avslöjats som föga imponerande. För det femte placerar kriget Kina i en obekvämlig position där landet kan tvingas välja mellan att backa upp sin kvasi-allierade Ryssland eller att distansera sig från Putins misslyckade krig för att inte dras med i vågen av embargo och sanktioner. Låt oss ta dessa i tur och ordning, och författaren har målat med fri hand och bred pensel.

En historisk vändpunkt

Rysslands anfallskrig i Ukraina handlar inte ”bara” om att stoppa Ukrainas fortlevnad som fri stat och självständig nation utan också om att vrida klockan tillbaka cirka 50 år och med våld återskapa ett sovjetiskt imperium, fast den här gången utan kommunism. Både kriget i sig och de ryska kraven

som publicerades i december 2021 sätter definitivt punkt för den förhoppningsfyllda epok som började med Berlinmurens fall och Sovjetimperiets kollaps, och som många i det längsta ville tro betydde att krig och maktpolitik för alltid hade bannlysts från Europa.

Denna optimism hade dock för länge sedan redan kulminerat, och kriget utgör inte, som ofta sägs, ett hot mot den Europeiska säkerhetsordningen. Skälet till detta är att den mjuka och samarbetsinriktade Europeiska säkerhetsordning som sjuösettes 1990 vid det kalla krigets slut länge har varit stendöd, trots att västliga regeringar låtsats att liket ännu levde. Säkerhetsordningen av 1990 (Wiendokumentet, Parisstadgan, OSSE m m) var nämligen av typen kollektiv säkerhet, samma typ som mellankrigstidens Nationernas Förbund, där de potentiella missdådarna ingår i medlemskretsen och kollektivet förväntas bestraffa den medlem som bryter mot reglerna. Den sortens ordning kan bara fungera vid politiskt vackert väder, men paralyseras ofrånkomligen om den ställs inför ett hot från en brutal och stark medlem.

Putins trotsiga besked år 2007 att man ville återskapa ett Europa av intressesfärer, följt av att Ryssland struntade i att följa CFE-avtalet och året därpå invaderade Georgien, betydde att säkerhetsordningen som var baserad på allas goda vilja oåterkalleligen var död. Trots detta så valde västliga regeringar att fortsätta blunda för denna obekvämliga slutsats, även efter anfallet på Ukraina 2014. Detta går nu inte längre efter att Rysslands långtgående krav och massiva militära angrepp gjort fortsatt önsketänkande politiskt ohållbart.

Att säkerhetsordningen är död betyder dock inte att alla dess sympatiska värderingar och principer också är döda. De kan och bör leva vidare, men då för intern tillämpning i en krets av enbart pålitliga de-

mokratier, vilka dock utåt kan tillämpa ett mer robust förhållningsätt.

En pånyttfödd västvärld

En av Vladimir Putins många missbedömningar i uppspelet till detta krig var att han räknade bort västvärlden som varande hopplost försvagad, dekadent, splittrad och konfliktradd. På denna punkt, liksom i överskattningen av den egna militära förmågan, hade han dock gott sällskap av många bedömare i väst. Mycket av vår analys av internationella förhållanden bygger på det som går lätt att observera, och prognoser om framtiden bygger oftast på att etablerade trender kommer att bestå. Men därmed riskerar man att missa det som händer under ytan, och även att missa de stora och betydelsefulla trendbrotten.

Få, om någon, bedömare hade förutsett den dramatiska tyska helomvändningen, *Zeitenwende*, när den nyttillträdde och något gråa förbundskanslern Olof Scholtz tillkännagav en brytning med den samförståndspolitik gentemot Ryssland som partibröderna Willy Brandt och Egon Bahr skapat femtio år tidigare. Knappast någon hade heller räknat med den brytning som också skedde med den närmast pacifistiska hållning Tyskland intagit efter murens fall. De heliga korna föll som käglor, nu skulle gasledningen Nordstream 2 stoppas, försvarsanslaget snabbt upp till två procent av BNP, och vapenhjälp ges till Ukraina. Tyskland skulle återigen bli en pålitlig allierad i Nato och återskapa en användbar försvarsmakt. Detta kommer säkerligen att ta tid och stöta på en del motstånd, särskilt med tyska politiker och tysk byråkrati inblandad, men om denna sinnesstämning i huvudsak blir bestående ger det på sikt helt andra möjligheter att bygga upp ett trovärdigt försvar för Europa, även om USA skulle reducera

sitt engagemang till förmån för att möta den kinesiska utmaningen.

Även USA har överraskat positivt genom en hittills påfallande skicklig hantering av krisen och kriget, inte minst hur man lyckats samla det västliga lägret och Nato bakom en gemensam hållning och handlingsväg, samtidigt som man mildt har drivit på alliansbröderna för att inta en mer framåtlutad attityd. Det diplomatisk-politiska handlaget är av ett slag som vi knappast sett från Washington sedan 1990-talet och kanske trodde hörde till en svunnen guldålder, samtidigt som den effektiva exploateringen av underrättelsedata har imponerat. Det Amerika som många fruktade hade *lost both its touch and its interest* vad gäller Europa har gjort en betryggande *come back*, även om man naturligtvis kan ha synpunkter på enskilda beslut.

Kriget har också skapat en konkret illustration och fokuspunkt för Bidens tanke om kampen mellan demokratier och diktaturer. Både Washington och de europeiska huvudstäderna går en balansgång mellan att hjälpa Ukraina att stå emot angreppet och att inte ta för stora risker eller kostnader för egen del, men det har hittills funnits politiskt och folkligt stöd för den valda linjen. Av särskilt betydelse är att stödet för Ukraina och för en fast linje mot Putin är så pass starkt i kongressen och ute i landet, även bland republikaner (även om det finns undantag). Detta kan betyda att för det fall att en republikan skulle vinna nästa presidentval så kan det politiska utrymmet för denne att bedriva en Putinvänlig och Natofientlig politik ha minskat.

Även i andra västliga länder, samt inom Nato och EU, har krigets realitet och Rysslands brutalitet svept bort dimmorna och skapat handlingskraft. Nato har hittat tillbaka till sin ursprungliga roll, som nu framstår som närmast självklar, britterna har agerat frimodigt, Finland har på

några veckor i grunden ändrat sin syn på Ryssland och förbereder nu ett Natointräde, med Sverige i släptåg. Till och med EU har klivit fram som en tydlig och snabbfotad aktör, med djärva drag och snabba och bitande sanktioner.

Även om en del av engagemanget troligen kommer att klinga av något eftersom tiden går så kommer nog vissa av förändringarna att bestå, och Nato, USA och EU kommer att för överskådlig tid behålla ett fokus på att skydda Europa mot Ryssland.

Ett nytt kallt krig

Nästan oavsett hur kriget slutar så kommer Ryssland att isoleras på olika sätt och en skyddsvall att behöva byggas upp för att värna Europa. Frågan är inte om en gräns kommer att dras, utan var och under vilka förutsättningar.

Vid en rysk seger, något som i skrivande stund kanske verkar osannolikt men inte är omöjligt, särskilt om Putin tar till kärnvapen för att eskalera sig ur knipan, kommer det nya Storryssland att omfatta Belarus och Ukraina och kan efter ett par års återhämtning kanske vara suget på nya erövringar. För att möta detta hot kommer det att behövas ett starkt Nato med en robust militär närvaro på Östfronten, uppbackat av kärnvapen. Vidare kommer det att finnas behov av olika former av ekonomiska och tekniska embargo som begränsar Rysslands möjligheter att bygga upp nya styrkor, eller att använda handel för att så split och vinna inflytande. Dessutom behöver mycket omfattande åtgärder vidtas för att varaktigt ersätta importerad rysk energi och för att placera och integrera kanske tjugo miljoner ukrainska flyktingar.

Om kriget i stället slutar i ett dödläge och i en delning av Ukraina, antingen en förhandlad men osäker fred som efter fin-

ska vinterkriget, eller en frusen konflikt som den i Korea, kommer ett Ryssland som är missnöjt med det halvdana utfallet av kriget att utgöra ett akut och latent hot. Därför behövs också här en militär och ekonomisk skyddsvall, men i detta fall kommer gränsen att behöva dras genom Ukraina, vars fria del kommer att behöva ges betryggande skydd, massiv hjälp till återuppbyggnad och ett snabbspår till medlemskap i Nato och EU. Några säger kanske att delade stater inte kan bli medlemmar, men då glömmer de att Västtyskland togs upp i båda organisationerna på 1950-talet. Måste man och finns den politiska viljan så går det. Integrationen av Ukraina och återuppbyggnaden kommer att bli dyr och krävande för européerna, men å andra sidan kan många flyktingar då beredas plats i Ukrainas fria del i stället för i EU.

Även vid ett ryskt nederlag följt av helt eller delvis tillbakadragande kommer rimligen en skyddsvall mot hot österifrån att behövas, antingen som gard mot rysk revanšism eller som skydd mot rysk inre upplösning och turbulens. Ett besegrat Ryssland där Putinregimen sitter kvar vid makten kommer rimligen att bli en djupt repressiv garnisonsstat där makten vårdar sina oförätter och ruvar på hämnd, som ett jättelikt Nordkorea. Att en sådan stat kan ställa till med mycket problem för andra på pin kiv vet vi redan. Om regimen i stället faller kan nästan vad som helst hända, från ett byte av ansikten till mer eller mindre våldsamt sönderfall. Att en liberal regim av västerländskt snitt skulle lyckas att erövra, och över tiden också behålla, makten måste dock betraktas som högst osannolikt. Även om en ny rysk regim initialt skulle kunna verka anständig så måste vi räkna med risken för återfall och långsiktigt skydda oss mot denna.

Vi har ju just genomfört ett fullskaleexperiment i att behandla Ryssland som en sedan länge förlorad kusin, och det experi-

mentet gick milt sagt inte bra. Så även om skyddsvallen i fall av ett klart ryskt nederlag kanske kan göras något mindre starkt rent militärt så kommer den att behövas, liksom ett regelverk för att varaktigt begränsa Rysslands maktpotential och dess möjligheter att ställa till problem. Därtill kommer ett mycket omfattande behov av åtgärder för att återuppbygga Ukraina och integrera detta i Nato och EU.

Alltså, närmast oberoende av utfallet i det nu pågående kriget så kommer det att finnas ett behov av att skydda Europa mot Ryssland, att kringskära rysk maktpotential och att begränsa rysk maktutövning i andra riktningar. Eftersom Ryssland är ett jätteland med stor kärnvapenarsenal så kommer det knappast att gå att applicera de metoder som använts mot Iran eller mot Irak 1991–2003, varför en regim kanske kan modelleras på det tidiga kalla krigets invallningspolitik (*containment*).

Vidare så kommer det i samtliga fall att behövas mycket stora ansträngningar för att bryta Europas beroende av import av energiråvaror och mineraler från Ryssland, och dessutom att krävas stora resurser för återuppbyggnad av Ukraina, alternativt för integration av mycket stora mängder ukrainska flyktingar.

För att motivera och över tiden vidmakthålla de mycket stora ansträngningar som måste göras i samtliga dessa fall så behövs en övergripande sammanhållande regim liknande det kalla kriget, och ett politiskt och socialt klimat liknande det som rådde under det kalla krigets två första decennier. Detta kommer nog att vara både möjligt och i högsta grad befogat genom de oerhörda och storskaliga illdåd som Ryssland redan gjort sig skyldigt till, krigsbrott, brott mot mänskligheten och högst troligen folkmord, och genom det latent hot även ett försvagat Ryssland kommer att utgöra.

Namnet Ryssland och begreppet rysk kommer för lång tid framåt att vara fläckat av övergreppen och pestsmittat, ungefär som landet Tyskland och begreppet tysk blev efter 1945. Att Västtyskland relativt snabbt kunde släppas in i den västliga värmen igen på 1950- och 1960-talen hängde i hög grad hop med att landet stod under betryggande kontroll genom att det var ockuperat (vilket varade ända till 1994) och att ”tama” tyska ledare valde en västlig väg och genomförde en grundlig självrannsakan av Tysklands historiska arv och illgärningar. Detta kan vi nog tyvärr inte räkna med vad gäller Ryssland.

Slutligen hade den ekonomiska globaliseringen redan före kriget börjat backa som ett resultat av krånglande leveranskedjor under pandemin och av ökande misstro mot Kina, vilket något sänkt tillväxten och drivit fram inflation. Med ett nytt kallt krig, ett embargo mot Ryssland och striktare kontroll av export och import kommer denna tendens troligen att fördjupas, men ändå vara hanterbar. Om däremot Kina väljer att ställa sig på Rysslands sida i det nya kalla kriget och i praktiken bildar ett kraftfullt block som står mot västvärlden och troligen också konkurrerar om handel och inflytande i tredje världen så kommer rimligen de ekonomiska och politiska konsekvenserna då att bli mycket stora. Om någon till äventyrs tror att globaliseringen är en ostoppar kraft som inte kan reverseras är det värt att påminna om att vi just sett den andra globaliseringen i den moderna historien; den första skedde kring förra sekelskiftet men slogs i spillror av det europeiska krig som utbröt 1914.

Ett försvagat Ryssland

Nästan oavsett hur kriget slutar så kommer Ryssland av flera skäl att vara allvarligt försvagat vid dess slut, särskilt om man jämför med hur landet bedömdes innan.

För det första kommer, som redan nämnts, varumärket Ryssland för lång tid att vara pestsmittat åtminstone i västvärlden, som resultat av det oprovocerade angreppskriget mot en fredlig granne, vilket dessutom har bedrivits med bestialisk grymhet.

För det andra framstår Putin nu som en förlorare och inte längre som den mästerlige strategen och manipulatören som rätt kan bedöma motpartens svagheter och hänsynslöst utnyttja dem. I stället framstår han som en man som spelat högt och förlorat, en känslostyrd despot närmast besatt av geopolitik som omger sig med jasägare och som inte tar till sig information innan han fattar enväldiga och katastrofala beslut. Det krig han startat har med stor precision och kraft utlöst precis motsatsen till de storpolitiska mål han sade sig ha. I stället för att kuva Ukraina, vingklippa Nato och karva ut en rysk intressesfär har han enat den ukrainska nationen och gjort den till Rysslands fiende, stärkt Nato och förvisat Ryssland till utvisningsbåset för mycket lång tid. Som någon sa, genom angreppet på Ukraina lyckades Putin i ett slag göra slut på både tysk pacifism och svensk neutralitet.

För det tredje har kriget avslöjat att den fruktade ryska krigsmakten åtminstone delvis har varit något av en Potemkinkuliss, mer lämpad för att skrämmas och skryta med än att föra krig. Även om vi bara är i början på en nödvändig process av självrannsakan inom det militäranalytiska skräet så står det klart att västliga analytiker länge grovt har överskattat rysk militär förmåga. Även om en del ryska militära fadäser kanske beror på att Kreml har styrt den militära planeringen så är andra tillkortakommanden så himmelskriande att de pekar på en grundläggande röta i hela organisationen som kommer att bli mycket svår att åtgärda.

För det fjärde har Ryssland redan under krigets två första månader gjort så sto-

ra förluster i manskap och materiel att det kommer att ta mycket lång tid att ersätta dem, särskilt med de hårda sanktioner som västvärlden nu infört vad gäller teknologiexport m m. För det femte så kommer de breda och bitande sanktioner som nu införts på en rad områden att långsiktigt begränsa Rysslands militära förmåga och ekonomiska utveckling, som redan före kriget var skraltig. Om Europa dessutom lyckas befria sig från beroendet av rysk gas kommer flödet av euro och dollar till den ryska statskassan att minska betydligt och beständigt. Även om man till del kan kompensera sig genom ökad export till Kina och till länder i tredje världen kommer detta att ske till dumpade priser och volymerna kommer inte på länge att kunna väga upp förlusten av gasexporten till Europa.

Sammantaget betyder detta att Putin och Ryssland i västvärldens ögon till stor del har förlorat *the aura of power*, den svårdefinierade nimbus som omger en kraftfull stormakt och dess ledare, och som kan vara en av dess främsta tillgångar genom att den förmår andra att, även utan öppna hot, vika ner sig eller ta hänsyn.

Ett Kina som tvingas välja

Slutligen har Rysslands krig i Ukraina placerat Kina och Xi Jinping i en knipa som de troligen inte gillar. Vi vet inte huruvida Putin berättade för Xi om sina erövringsplaner när de möttes i samband med vinter-OS i Peking, när de båda ledarna sa att det inte fanns några gränser för vänskapen mellan länderna. Men det ter sig inte troligt att Kina skulle ha skrivit ut en blank check till Ryssland med innebörden ”gör vad ni vill och vi kommer att stötta er oavsett”. Kina brukar inte tycka om turbulens som de inte själva har skapat och har troligen en långsiktig plan för kraftmätningen med USA om

herraväldet i Östasien och globalt, vilken nu riskerar att rubbas.

Kina försöker nu undvika att välja mellan att tydligt ställa sig bakom Ryssland och Putins krig, eller att distansera sig. Frågan är dock om detta går i längden, särskilt om det går ännu sämre för Ryssland och Putin blir mer beroende av stöttning för att fortsätta kriget.

Å ena sidan talar politiska skäl för att stödja Ryssland, som är Kinas enda betydande ”allierade”, eftersom ett ryskt nederlag eller Putins fall från makten skulle vara en prestigeförlust för Xi och dessutom skulle rubba Kinas ritningar. Här är det svårt att inte tänka på Hitler och Mussolini, där Hitler kände sig tvungen att hjälpa och stötta sin oduglige vapenbroder även när han ställde till med misslyckade fälttåg, eftersom Führern inte hade andra betydande allierade. Ekonomiskt skulle det också kunna ha fördelar att biligt försäkra sig om vapentechnologi och naturtillgångar m m i ett Ryssland som försatt sig självt i knipa.

Men detta måste, å andra sidan, vägas mot nackdelarna med att öppet ställa sig på Rysslands sida och då troligen också omfattas av de hårda sanktioner som västvärlden belagt Ryssland med. Detta skulle bli kostsamt eftersom Kinas handel med västländerna är ungefär tio gånger så stor som den med Ryssland. Xi har förvisso redan visat att han, i likhet med Putin, anser att politik trumfar ekonomi, vilket skulle kunna tala för att ställa sig på Putins sida. Men detta skulle också betyda att Kina långsiktigt låstes in i någon sorts allians med Ryssland och

blir västvärldens motståndare i det som nu verkar bli ett nytt kallt krig. Kina hade nog redan räknat med möjligheten av en kraftmätning i framtiden med USA, givet deras egna ambitioner och stämmningsläget i USA, men skulle troligen föredra att utlösa en sådan konflikt vid ett senare tillfälle och under omständigheter som man själv har valt.

Men det kan också gå annorlunda...

Historien går som bekant inte på räls. Putin överaskade de flesta bedömare med sina långtgående krav, med att faktiskt starta ett stort angreppskrig, och sedan med att hans armé underpresterade och fumlade bort blixtkriget. Och Tysklands plötsliga helomvändning överaskade nästan alla. Saker kan därför ännu tänkas hända som gör att händelserna tar en annan riktning än den som skisserats här. Framst av dessa är kanske användning av kärnvapen och/eller en spridning av kriget till att också omfatta Nato. En sådan eskalation eller spridning skulle kunna ske avsiktligt eller som resultat av en händelsekedja driven av andra syften. En annan händelse som skulle kunna kullkasta utvecklingen vore om Trump återkom till makten och genomdrev ett pro-ryskt och Natofientligt program. Men i dessa fall skulle vi vara inne på en helt annan spelplan, varför sådana spekulationer för tillfället lämnas därhän.

Författaren är fil dr, forskningsledare, överingenjör och ledamot av KKrVA.